

NOI PONDURI UNCIALE DIN NORDUL DOBROGEI

Dorel PARASCHIV*

Keywords: *uncials weights, Aegyssus, Argamum, Roman-Byzantine period.*

Cuvinte cheie: *ponduri unciale, Aegyssus, Argamum, perioada romano-bizantină.*

Abstract: *The author presents a rectangular lead weight from Aegyssus and two made of bronze from Argamum. The weight from Aegyssus have 77,305 g, approaching the theoretical weight of the quadrans. The first piece from Argamum is carved with the value – N (νόμισμα); it weighs 4,225 g. The second one has the inscription I and has 1,303 g; it is probably a weight of one-third solidus (tremisses). The pieces from Argamum, although are "official", weigh 7.14% and 14.11% less than standard.*

Rezumat: *Autorul prezintă un pond paralelipipedic din plumb de la Aegyssus și două din bronz de la Argamum. Pondul de la Aegyssus are 77,305 g, apropiindu-se de greutatea teoretică a quadrans-ului. Prima piesă de la Argamum are gravată valoarea – N (νόμισμα); aceasta cântărește 4,225 g. A doua piesă, ce prezintă inscripționată litera I și are greutatea de 1,303 g este, probabil, un pond de o treime de solidus (tremisses). Exemplarele de la Argamum, deși sunt „oficiale”, cântăresc cu 7,14 %, respectiv 14,11 % mai puțin decât etalonul.*

Deși sunt piese rare printre descoperirile arheologice de epocă romană și romano-bizantină din zona istro-pontică, pondurile unciale au trezit interesul specialiștilor sau colecționarilor de la începuturile cercetărilor numismatice din România¹. În nota de față prezentăm trei astfel de piese, descoperite în situri din nordul Dobrogei. Un exemplar din plumb provine de la Aegyssus, din cercetările mai vechi, iar două din bronz au fost descoperite recent la Argamum. Dacă de la Argamum mai cunoaștem patru măsuri ponderale, între care un pond paralelipipedic din plumb cu inscripție (TE[TPOYNKION]) – 4 uncii (*triens*)², de la Aegyssus aceasta este prima piesă cunoscută.

1. În lotul de materiale rezultate în urma cercetărilor lui Andrei Opaiț la

* Dorel PARASCHIV: Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, str. Progresului, nr. 32, 820009, e-mail: drlparaschiv@yahoo.com.

¹ CUSTUREA 2002-2003, p. 439, cu bibliografia; CUSTUREA 2009, p. 672-673; PARASCHIV 2010, p. 509-510, cu bibliografia.

² PARASCHIV 1998, p. 287-290, nr. 1-4.

Aegyssus se găsește și un pond paralelipipedic din plumb (Fig. 1, a-b). Piesa a fost descoperită în anul 1975, în suprafața 2 B, în carourile 19-21, la adâncimea de 1,20-1,30 m; din păcate nu avem date legate de datarea acestui context arheologic³.

Dimensiuni: 31 x 31 x 11,5 mm.

Greutate: 77,305 g.

ICEM Tulcea, inv. 10886.

Pondul se apropie de greutatea teoretică a *quadrans*-ului (un sfert de libră sau 3 uncii) – 81,86 g. Acesta prezintă urme de uzură datorită utilizării îndelungate. Pe suprafața sa nu se observă vreun decor sau marcaj pentru valoare. Diferența dintre greutatea obiectului în discuție și etalon (– 5,56 %) poate fi pusă atât pe seama corodării metalului, cât și a fabricării pe baza unei tehnologii imperfecte, fapt cunoscut în cazul măsurilor ponderale din plumb⁴. Diferența dintre greutatea pieselor și etalon ajunge până la 20 %.

Până în prezent au mai fost publicate două piese paralelipipedice din plumb din Dobrogea ce cântăresc 3 uncii, descoperite la Gura Dobrogei⁵, respectiv Palazu Mic⁶; un exemplar de la Bărgănuș, considerat de G. Custurea „pond de 3 uncii”, este de fapt un *triens*⁷. În colecții din România mai sunt cunoscute două ponduri de bronz cu valoarea de 3 uncii, însă locul de descoperire al acestora nu este cunoscut⁸.

În ceea ce privește datarea piesei, aceasta se încadrează în perioada romano-bizantină, perioadă în care pondurile din plumb nu mai prezintă decor.

În anul 2013 au fost reluate săpăturile arheologice într-o zonă intramurană de la Argamum, zonă situată între Poarta principală și Bazilica I⁹, ce fusese cercetată doar printr-un sondaj de verificare de Andrei Opaîț în anii 1975-1982¹⁰. Chiar în stratul vegetal, printre alte materiale, au fost descoperite și două ponduri oficiale romano-bizantine din bronz¹¹.

2. Prima piesă este în formă de paralelipiped (Fig. 2, a-c).

Dimensiuni: 13 x 13,8 x 3,6 mm.

Greutate după curățare: 4,225 g.

Pe avers, piesa are gravată, central, valoarea – N (νόμισμα); deasupra și sub litera N, aceasta prezintă câte un punct.

ICEM Tulcea, fără nr. de inv.

Piesa cântărește cu 0,325 g mai puțin decât valoarea înscrisă pe avers – 1

³ OPAÎȚ 1977, p. 307.

⁴ OCHEȘEANU 1989, p. 98.

⁵ MOTOTOLEA 2009, p. 666, nr. 12.

⁶ MOTOTOLEA 2009, p. 666-667, nr. 17.

⁷ În catalog, pondul este considerat, corect, *triens* (4 uncii, n. n.); greutatea acestuia are o diferență de + 0,8 % față de etalon (CUSTUREA 2009, p. 675, nr. 10). Într-un tabel de la sfârșitul lucrării, piesa este considerată însă „pond de trei uncii” (CUSTUREA 2009, p. 678).

⁸ OCHEȘEANU 1984, p. 90, nr. 2-3.

⁹ NUȚU *et alii* 2014.

¹⁰ Cercetările au rămas, din păcate, inedite.

¹¹ Pentru sistemul ponderal romano-bizantin, vezi ELSEN 2004, cu bibliografia.

νόμισμα (*solidus* – a șasea parte dintr-o uncie sau *sextula*, respectiv 1/72 dintr-o libră) – 4,55 g, adică are cu 7,14 % mai puțin decât etalonul.

În zona istro-pontică mai cunoaștem trei ponduri paralelipipedice din bronz de un *solidus* – unul de la Callatis¹², unul de la (L)Ibida¹³ și unul din fortificația romano-bizantină de la Venchan (regiunea Varna)¹⁴. Ultima piesă, deși este, probabil, „imperială” – *exagium* (având gravate, pe avers, busturile a doi împărați) și este într-o stare de conservare bună, cântărește doar 3,87 g, deci cu 0,68 g (14,95 %) mai puțin decât valoarea teoretică a *solidus*-ului. Aceștia li se adaugă un exemplar discoidal din județul Constanța, ce nu are gravată valoarea¹⁵. Patru piese paralelipipedice cu valoarea *N* și un *exagium solidi* (cu legendă și busturile împăraților Theodosius II, Arcadius și Honorius), fără loc de descoperire, se găsesc în colecții publice din România¹⁶. Printre pondurile de un *solidus* din Dobrogea, menționăm și un deneral descoperit la Păcuiul lui Soare, datat în perioada domniei lui Iustinian¹⁷.

3. Al doilea exemplar de la Argamum are, de asemenea, formă paralelipedică (Fig. 3, a-c).

Dimensiuni: 9,5 x 9,8 x 2,2 mm.

Greutate după curățare: 1,303 g.

Pe avers piesa are gravată litera *I*; aceasta nu este dispusă central.

Deși nu cunoaștem analogii pentru pondul în discuție (în literatura de specialitate sau pe site-urile de licitație nu am întâlnit exemplare de epocă romano-bizantină cu o greutate așa de redusă sau cu marca *I*), acesta ar putea fi, fie o piesă de un *scripulum* sau un sfert dintr-o *sextula* / *solidus* (respectiv 1/24 dintr-o uncie sau 1/288 dintr-o libră), fie una de o treime dintr-un *solidus* (*tremissis*). În primul caz, piesa este cu 0,166 g (14,6 %) mai grea, iar în cel de-al doilea cu 0,214 g (14,11 %) mai ușoară decât etalonul. A doua variantă este mai probabilă, pondurile fiind, în general, mai ușoare decât valoarea „oficială”; în plus, greutatea de un *scripulum* era marcată fie cu un dreptunghi (cu lungimile pe verticală), fie prin simbolul Θ (asemănător celui pentru valoarea monedei de 5 *nummia* – *pentanummia*, dar cu brațele spre stânga).

După cum se observă, cele două ponduri din bronz de la Argamum, deși sunt „oficiale”, au o greutate mult mai mică decât etalonul. Situația este caracteristică tuturor astfel de piese din colecțiile din România publicate până în prezent¹⁸. Și pondurile din alte regiuni (chiar și *exagia solidi*) au greutatea mai mică decât cele indicate¹⁹.

¹² OCHEȘEANU 1984, p. 91, nr. 17.

¹³ PARASCHIV 2010, p. 511, nr. 2.

¹⁴ MINCEV 2004, p. 193, nr. 3.

¹⁵ CUSTUREA 2009, p. 674-675, nr. 9.

¹⁶ OCHEȘEANU 1984, p. 91, nr. 16, 18-21.

¹⁷ DIACONU 1961.

¹⁸ SEVEREANU 1929; CULICĂ 1973-1975; OCHEȘEANU 1984; OCHEȘEANU & CLIANTE 1987; PARASCHIV 1998, p. 289, nr. 5; CUSTUREA 2002-2003, p. 440, nr. 1; PARASCHIV 2010.

¹⁹ VIŠIĆ-LJUBIĆ 1994; MINČEV 2003-2005; MINČEV 2004.

În ceea ce privește cronologia, în lipsa unor elemente de decor, piesele de la Argamum pot fi încadrate, larg, în perioada romano-bizantină.

BIBLIOGRAFIE

CULICĂ 1973-1975 – V. Culică, *Două ponduri romano-bizantine*, BSNR 47-49 (1973-1975), 121-123, p. 227-230.

CUSTUREA 2002-2003 – G. Custurea, *Ponduri antice și medievale descoperite în Dobrogea*, Pontica 35-36 (2002-2003), p. 439-443.

CUSTUREA 2009 – G. Custurea, *Ponduri antice și medievale descoperite recent în Dobrogea*, Pontica 42 (2009), p. 672-683.

DIACONU 1961 – P. Diaconu, *Un pond din epoca romano-bizantină, descoperit la Păcuiul lui Soare (r. Adamclisi)*, SCIV 12 (1961), 2, p. 403-405.

ELSEN 2004 – J. Elsen, *Le système pondéral romano-byzantin (fin 3e siècle – fin 8e siècle)*, Jean Elsen liste 230, octobre-décembre 2004.

MINČEV 2004 – A. Minčev, *Three Early Byzantine Imperial Weights at the Museum in Varna*, in: I. Lazarenko (ed.), *Numismatic and Sphragistic Contribution to History of the Western Black Sea Coast. International Conference, Varna, septembre 12th-15th 2001*, Acta Musei Varnensis 2 (2004), p. 191-196.

MINČEV 2003-2005 – A. Minčev, *Un exagion imperial bizantin timpuriu de la Odessos*, CN 9-11 (2003-2005), p. 579-583.

OCHEȘEANU 1984 – R. Ocheșeanu, *Ponduri romano-bizantine în colecții din România*, SCN 8 (1984), p. 89-93.

OCHEȘEANU 1989 – R. Ocheșeanu, *Pondurile unciale din Tomis. Încercare de clasificare tipologică și interpretare statistică*, SCN 9 (1989), p. 89-103.

OCHEȘEANU & CLIANTE 1987 – R. Ocheșeanu & T. Cliante, *Măsură ponderală romano-bizantină descoperită la Rasova*, CCDJ 3-4 (1987), p. 173-174.

NUȚU et alii 2014 – G. Nuțu et alii, *Sector Incintă Nord*, în D. Paraschiv et alii, *Jurilovca [Orgame / Argamum]*, CCA. Campania 2013 (2014), 71-72.

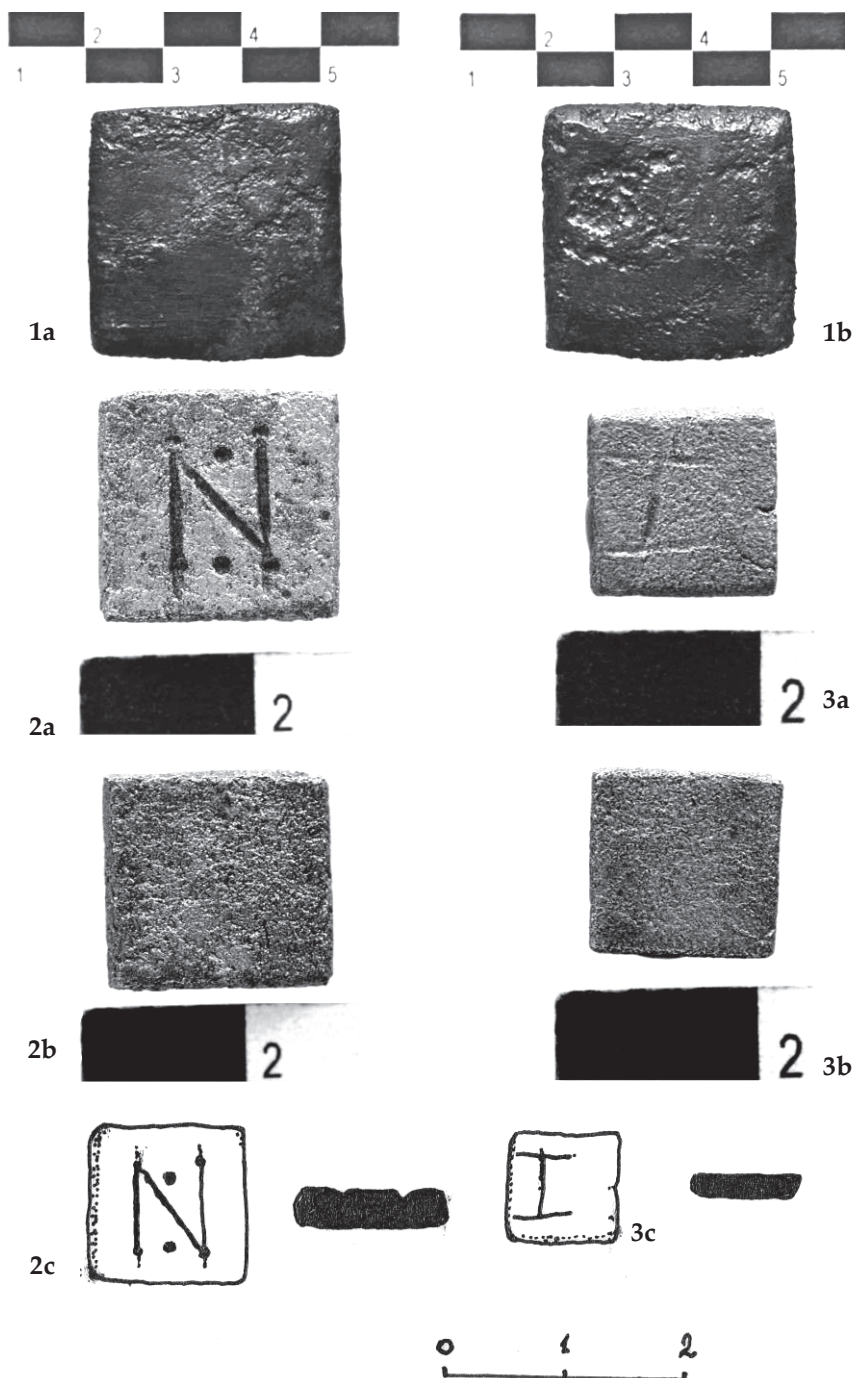
OPAIȚ 1977 – A. Opaiț, *Aegyssus '76. Raport preliminar*, Pontica 10 (1977), p. 307-311.

PARASCHIV 1998 – D. Paraschiv, *Măsură ponderale romano-bizantine descoperite în nordul Dobrogei*, Pontica 31 (1998), p. 287-290.

PARASCHIV 2010 – D. Paraschiv, *Două ponduri unciale din bronz descoperite la (L)Ibida*, Pontica 43 (2010), p. 509-512.

SEVEREANU 1929 – G. Severeanu, *O greutate dublu uncială bizantină*, BSNR 24 (1929), 69-72, p. 41-42.

VIŠIĆ-LJUBIĆ 1994 – E. Višić-Ljubić, *Utezi*, in: E. Marin (ed.), *Salona Christiana*, Split, 1994, p. 279-283.

Ponduri: 1 – Aegyssus, 2, 3 – Argamum / Weights: 1 – Aegyssus; 2, 3 – Argamum.